Current Global Reviewer

Peer Reviewed Multidisciplinary International Research Journal
PEER REVIEWED & INDEXED JOURNAL

ISSN 2319-8648 | Impact Factor - 7.139 | Indexed (SJIF)

16 March 2020 Special Issue- 24 Vol. 1

CONTRIBUTION OF TOURISM IN NATIONAL DEVELOPMENT (CTND2020)

Chief Editor
Mr. Arun B. Godam

Guest Editor
Vice Principal Dr. U.S. Sawant

Co- Editor's
Dr. S.S. Shinde
Dr. S.M.Bindge

Co-ordinator
IQAC
Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn) Dist. Parbhani - 431511 (M.S.)

Estd.1983

PRINCIPAL
Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn.) Dist.Parbhani

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Special Issue 24, Vol. 1 | Peer Reviewed | ISSN : 2319 - 8648
March 2020 | SJIF | Impact Factor : 7.139

कृषी पर्यटनातुन ग्रामीण विकास

प्रा.डॉ.सोमनाथ गुंजकर
इतिहास विभाग, श्री गुरु बुध्दिस्वामी महाविद्यालय पुर्णा.

प्रास्ताविक

आज बरेच जन सुट्टीच्या काळामध्ये पर्यटनासाठी बाहेर जाताना समाजातील सर्वच घटकांचा आवडता छंद झाला आहे. वर्दळीच्या ठिकाणी पर्यटनासाठी जाण्यापेक्षा शांत, निसर्गाच्या सानिध्यात लोकांची पसंती जास्त आहे. भारत हा वैविध्यतेने आणि सौदर्याने नटलेला देश आहे. आजही देशातील ७१ टक्के जनता ही ग्रामीण भागात राहते देशाला स्वातंत्र मिळाल्यानंतर बरीच वर्ष झाली तरी भारतातील ग्रामीण भागाचा विकास म्हणावा तेवढा झाला नाही. कारण ग्रामीण भागाचा विकास करणारी शेतीच पुर्णपणे दुर्लक्षित राहिलेली आहे. त्यामुळेच आज आपल्यासमोर शेतकरी आत्महत्येसारखी भयानक समस्या उभी टाकली आहे. वाढत्या शहरीकरणामुळे ग्रामीण भागाचा चेहरा बदलला आहे. त्यामुळे शहर आणि गाव यांच्यातील दरी दिवसेंदिवस वाढत चालली असल्यामुळे गावातील जीवनमान, गावाची संस्कृती पारंपारिक शेती, शेतकऱ्यांची जीवनपद्धती सोयीसुविधांचा अभाव, बदलते वातावरण, निसर्गाची अनिश्चितता यामुळे [illegible]णा जीवनाचे चित्र बदलले आहे. त्यामुळे या बदलत्या विषयामुळे अनेक शहरी लोक गावापासुन कोसोदुर आहेत. आज पुन्हा एकदा 'खेड्याकडे चला' असे म्हणण्याची वेळ आली आहे. शहरातील माणसाला या गावाकडच्या मातीची ओढ निर्माण करण्यासाठी ग्रामीण भागात शेतीसोबत पुरक व्यवसायाची निर्मिती होणे अत्यंत महत्वाचे आहे. या दोन्ही गोष्टींची सांगड घातली तर त्यामधुन कृषी पर्यटनासारखी नवीन संकल्पना तयार होऊ शकते. जेणेकरून आपल्या मातीत मन रुजु होण्यास मदत होईल. वाढत्या शहरीकरणामुळे दिवसं दिवस नागरिकांचा ओढा निसर्गाकडे वाढत आहे. निसर्गाची हानी न होऊ देता प्रयत्न करावा हे ग्रामीण विकासात महत्वाचे कारण ठरू शकते.[१]

कृषी पर्यटन

कृषी पर्यटनाचा उगम व्यावसायिक पातळीवर जगात प्रथम ऑस्ट्रेलियात झाला. महाराष्ट्रामध्ये कृषी पर्यटनपुरक अनेक ठिकाणे आहेत. परंतु म्हणावा तसा पर्यटनाचा विकास झालेला नाही. एकीकडे पर्यटकांची वाढती गरज आणि नव्या पर्यायाची आवश्यकता या पार्श्वभूमीवर महाराष्ट्रातील कृषी पर्यटनाची सुरूवात झाली. कृषी पर्यटन म्हणजे शेतावरील सहल, फेरफटका, निसर्गाच्या सानिध्यात मौजमस्ती मानवाच्या गरजा सतत वाढत आहेत. गरजेच्या लालसेपोटी तो आपल्या कामात व्यस्त झाला आहे. या धावपळीच्या व कृत्रीम जीवनशैलीमुळे कंटाळुन गेलेल्या शहरी लोकांनी चार दिवस एखाद्या शेतामध्ये जाऊन राहुन एका अर्थाने शहरी जीवनशैलीने ग्रामीण संस्कृतीला जवळुन पाहण्याची संधी निर्माण होईल. कृषी पर्यटनाचा विकास जरी पश्चिम महाराष्ट्रात आणि कोकणात जास्त विस्तार झाला असला तरी महाराष्ट्रातील उर्वरीत अनेक ठिकाणी धार्मिक पर्यटकांना आकर्षित केल्यामुळे तेथील कृषी पर्यटनाला चालना मिळु शकते. तसेच कृषी पर्यटनाला ग्रामीण भागाच्या शासनाकडुन सहलीला जास्त प्राधान्य दिले तर ग्रामीण भागाचा विकास होईल. ग्रामीण भाग शेतीवर अवलंबुन आहे त्यांची पिके त्यांना वर्षातुन दोन ते तीन वेळा उत्पादन मिळुन देतो पण तो पैसा पुरत नाही. शेतीचा उपयोग कृषी पर्यटनाला [illegible]केला तर रोज उत्पादन मिळुन देवु शकते. अर्थातच ग्रामीण विकासाला अर्थव्यवस्थेला चालना मिळुन ग्रामीण आणि शहरी भागातील वाढलेली दरी दुर होण्यास मदत होईल.[२]

शेतीचा विकास

कृषी पर्यटनातुन शेतीचा विकास करता येईल कारण आज शेती करणारा सर्व वर्ग शहराकडे जात आहे. शेतीमध्ये काही पडले नाही अशी मानसिकता शेतकऱ्याची झाली आहे. कारण शेतीची अनिश्चितता, बदलते वातावरण, पिकाचा भाव, उत्पादनाची शाश्वती, शेतीला लागणारे पाणीपुरवठा यामुळे शेतकरी शेतात काही पडत नाही अशी मानसिकता झाली आहे. शेतीचा विकास झाल्याशिवाय भारतीय अर्थव्यवस्थेत सुधारणा होणार नाही. शेतकऱ्याची दिशा बदलल्याशिवाय शेतीच्या विकासाची दशा बदलणार नाही. पारंपारिक शेती एवजी कृषी पर्यटनाला वाव देवुन शेतीला व्यवसाय बनवले तरच शेतकरी आर्थिकदृष्ट्या समृद्ध होईल. जोपर्यंत शेतीला व्यवसायाची जोड देवुन शेतकऱ्याच्या मानसिकतेत बदल केला तर शेतकरी वर्ग आर्थिक धनसंपन्न होईल.[३] ग्रामीण भागाचा विकास हा प्रामुख्याने कृषीच्या विकासावर अवलंबुन आहे. म्हणुन कृषीक्षेत्राचा विकास होणे आणि कृषी वर आधारीत उद्योगधंद्याची निर्मिती ग्रामीण भागामध्येच होणे अत्यंत महत्वाचे आहे. तरच ग्रामीण भागातील शेतीचा विकास होईल. ग्रामीण भागातील बेरोजगारांना शेतीमध्ये रोजगार मिळाला तर त्यांची आर्थिक स्थिती सुधारू शकते. शेती ही भारतीय अर्थव्यवस्थेचा कणा आहे. परंतु देशाला पोसणारे लोकच विकासापासुन दुर आहेत. या दृष्टीने ग्रामीण भागाचा अर्थात शेतीचा विकास शेतीवर आधारीत उद्योगधंद्याची निर्मिती शेतीला पर्यटनपूरक संधी उपलब्ध करून देणे गरजेचं बनले आहे.[४] शेतीला पुरक व्यवसायाची जोड असल्याशिवाय पुढच्या काळात पारंपारिक शेती परवडणारी नाही. भविष्यात जसजसे शहरीकरण होईल तसतसे शहरातील पर्यटकांचा कृषी पर्यटन केंद्रावर [illegible] आहे. त्यामुळे कृषी पर्यटनाच्या मध्यमातुन शेतकऱ्यांच्या विकासाला चालना मिळु शकते.

कृषी पर्यटनाचे महत्व - ग्रामीण विकासाच्या दृष्टीने शेतीला म[illegible] शेतीला [illegible]चे स्वरूप देणे [illegible] आहे कारण पारंपारिक शेती [illegible] आधुनिक शेतीला प्राधान्य देवुन कृषी [illegible] भागातील शे[illegible] करता येईल

Co-ordinator
IQAC
Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn) Dist. Parbhani - 431511 (M.S.)

Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya Purna (Jn.) Estd.1985

PRINCIPAL
Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn.) Dist.Parbhani

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Special Issue 24, Vol. 1 March 2020 | Peer Reviewed SJIF | ISSN : 2319 - 8648 Impact Factor : 7.139

याच उद्देशातुन कृषी पर्यटनाला चालना मिळावी म्हणुन सन २००९ पासुन १६ मे हा दिवस जागतिक कृषी पर्यटन दिन म्हणुन साजरा केल जात आहे. संयुक्त राष्ट्राच्या जागतिक पर्यटन संघटनेकडुन त्याला मान्यता देण्यात आली आहे. कृषी पर्यटनाला महत्व देताना शहर आणि गाव यांना जोडणे व त्याचबरोबर शहरातल्या धकाधकीच्या आयुष्यात अनेकांच्या जीवनातुन गावाची संस्कृती, निसर्ग, शेती, नैसर्गि साधनसंपत्तीचा वापर, अस्सल गावरान मेवा यांचा मनमुराद उपभोग घेणे गरजेचे आहे. उत्पन्नाचे प्रमुख शाश्वत साधने शहरी भागात अ त्यामुळे शहर व गाव यांना एकत्र आणण्यासाठी कृषी पर्यटन महत्वाची भुमिका निभावु शकते.[*] पर्यटन क्षेत्राला सध्या प्रचंड मागणी आ जगभरातील उंचावणारी उत्पन्न मर्यादा, विविध देशाबद्दल, जागा बद्दल आणि माणसाबद्दल माणसाला असलेली मुलभुत उत्सुकता अस आजच्या नव्या पिढीला शेती, गोठे, चुलीवरचे जेवन, झोपड्या, कौलारू घरे गावाकडच्या प्रथा हे सारे माहित नसते हे सर्व माहीती त्य देण्यासाठी कृषी पर्यटन हा मार्ग महत्वाचा आहे त्यामुळे अनेक शेतकऱ्यांनी कृषी पर्यटनाला प्राधान्य देवून शेतीला पुरक व्यवसाय करुन मुख्य व्यवसाय कसा होईल. याचा ध्यास घेतला पाहीजे आज ग्रामीण भागातील शेतीच्या मालाला योग्य भाव मिळत नाही. शेतकरी श उत्पादन पिकवतो त्याला दर निश्चितीचा हक्क नाही. यामुळे शेतकऱ्यांना उत्पादन खर्च सुध्दा मिळत नाही. अशा वेळेस शेतकऱ्य भविष्याचा विचार करुन 'मागणी तसा पुरवठा' या उद्देशातुन कृषी पर्यटनाला महत्व द्यावे. हा व्यवसाय आर्थिक दृष्ट्या स्वातंत्र्य व सा देणार आहे त्याच बरोबर कृषी पर्यटण व्यवसायात प्रतिष्ठा प्राप्त करुन देणारा आहे.[*]

आज कृषी पर्यटनाचे महत्व वाढत आहे कारण सुखकारक आयुष्य जगण्यासाठी चांगला अधिक स्त्रोत निर्माण करणे आणि करत असतांना वेळेची व कष्टाची मर्यादा ओलांडुन शरिराची हेळसांड होऊन मन, बुध्दी यावर ताण पडु लागला आहे. परंतु हे टिकवण्यासाठी प्रत्येकाला धकाधकिचे आयुष्य जगावे लागत आहे कौटुंबिक व सामाजिक कर्तव्य पार पाडतांना माणुस ताजे राहण्यासाठी विसावा म्हणुन पर्यटनाकडे वळला आहे. यामधुनच आरोग्य जपण्यासाठी योगा, सेंद्रिय विषमुक्त सात्विक अन्नाची गरज लागली आहे. याच उद्देशातुन कृषी पर्यटनातुन अनेक उपक्रम राबवले जात आहेत. त्यामध्ये नवनविन शेती प्रयोग, सेंद्रिय अन्न भाजीपाला, फळे याची उपलब्धता एकंदरीत पर्यावरण पुरक वातावरण निर्मिती वृक्ष लागवड व त्याचे संवर्धन अशा अनेक उद्देशातुन ग भागाचा विकास कृषी पर्यटनातुन केला जावु शकतो. त्यामुळे शेतीचा विकास करायचा असेल तर कृषी पर्यटनाचे महत्व जाणुन योजना करणे गरजेचे आहे.[*]

निष्कर्ष

१. देशातील शेतकऱ्यांना स्वावलंबी बनवायचे असेल तर त्यांना विविध प्रकारचे जोडधंदे निर्माण करुन कृषी पर्यटनाला प्र द्यावे.

२. ग्रामीण भागाचा विकास करण्यसाठी कृषी पर्यटनाला महत्व देवन पारंपारीक शेती ऐवजी आधुनिक शेतीचा अवलंब कराव

३. कृषी पर्यटनातुन हजारो ग्रामीण भागातील बेकारांना रोजगार उपलब्ध होण्याची संधी निर्माण होऊ शकते.

४. कृषी पर्यटनाच्या विकासातुन ग्रामीण शेतीला आर्थिक समृध्दी मिळू शकते.

५. ग्रामीण भागातील व शहरी भागातील वाढत चाललेली आर्थिक दरी जनतेमध्ये सेतू प्रमाणे कार्य करु शकते व त्याच शेतकऱ्याला अर्थार्जनाची संधी मिळवून देणारा व्यवसाय हा कृषी पर्यटनामुळे निर्माण होऊ शकतो.

६. कृषी पर्यटनाच्या माध्यमातुन नवयुवकांना रोजगाराच्या संधी निर्माण करुन कृषी संस्कृतीचे जतन व संवर्धन निर्माण होण्य होईल.

७. पर्यटन हा श्रमप्रधान सेवा उद्योग असल्यामुळे आणि विकसनशील देशमध्ये मोठ्या संख्येने श्रमिकांची उपलब्धता असलेल्य उद्योगाचा विकास बेकारी व अंधरोजगारी या समस्याचे काही प्रमाण निराकरण करुन शकते.

८. कृषी पर्यटनामुळे ग्रामीण भागातील सामाजिक, आर्थिक आणि पर्यावरण विषयक विकास होण्यबरोबरच पर्यटनस्थळ राहणाऱ्या नागरिकांच्या जीवनमानातही बदल घडवून येवू शकतो.

९. कृषी पर्यटनामुळे शहरी भागातील लोकांना ग्रामीण जीवण, हिरव्यागार शेतामध्ये राहण्याची व्यवस्था, निसर्ग सौंदर्य दैनंदिन ग्रामीण जीवनशैली आदी जवळुन अनुभवता येईल. व त्याच बरोबर ग्रामीण जीवनाशी तुटत चाललेली नाळ प येईल.

संदर्भ

१. पठाडे सिध्दी, महाचर्चा, 'कृषी आणि, कृषी पुरक उद्योग', दि.१२/१२/२०१८.

२. मराठे बाळासाहेब, 'पर्यटन विशेष विस्तार कृषी पर्यटनाचा', लोकप्रभा, दि.२०/०२/२०१५.

३. National Seminar Chronicle of Humanities and Cultural Studies, Vol-5 Mar-2019 Pag

National Seminar Chronicle of Humanities and Cultural Studies, Vol-5 Mar-2019 Pag One National Con. Ruler Dev-issue and Challenges, Ami. Vol- VIII, XXIII, 21 Dec.2019 P

४. पवार सुनंदा "जागतिक कृषी पर्यटनाच्या दिनानिमित्त" दि.१० मे.२०१७.

५. ... करणाला कृषीपरंपरेशी जोडणारा व्यवसाय', १८ जाने.२०१५.

६. जागतिक सहल दिन विशेष ...

७. कृषी पर्यटन करायलाच ... लोकमत १७ ...

Co-ordinator IQAC
Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn) Dist. Parbhani - 431511 (M.S.)

Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya Purna (Jn.) Estd.1983

PRINCIPAL
Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn.) Dist.Parbhani

Current Global Reviewer

Indexed (SJIF)

ISSN 2319-8648

Impact Factor- 7.139

ISSN 2319-8648

Chief Editor
Arun B. Godam
Latur, Dist. Latur-413512
(Maharashtra, India)
Mob. 8149668999

SHAURYA PUBLICATION
Publisher
Shaurya Publication

Co-ordinator
IQAC
Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn) Dist. Parbhani

Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya Purna (Jn.) Estd.1983

PRINCIPAL
Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn.) Dist.Parbhani